

Arnold McMillin, *Spring Shoots: Young Belarusian Poets in the Early Twenty-First Century*, London: The Modern Humanities Research Association, 2015, 191 p.

Monografia *Spring Shoots: Young Belarusian Poets in the Early Twenty-First Century* Arnolda McMillina, wybitnego sławisty brytyjskiego, została opublikowana przez londyńskie wydawnictwo The Modern Humanities Research Association w 2015 r. (białoruskie wydanie: Makmilin, 2016).

Warto przypomnieć, że Arnold McMillin jest autorem dobrze znanym środowisku białorusienistycznemu, czy może szerzej – sławistycznemu. Obok szeregu artykułów naukowych poświęconych różnym zagadnieniom literaturoznawczym z obszaru literatury białoruskiej i rosyjskiej opublikował także monografie: *A History of Byelorussian Literature from its Origin to the Present Day* (1977), *Belarusian Literature in the 1950s and 1960s* (1999) (białoruskie wydanie: Makmilin, 2001), *Belarusian Literature of the Diaspora* (2002) (białoruskie wydanie: Makmilin, 2004) i *Writing in a Cold Climate. Belarusian Literature from the 1970s to the Present Day* (2010) (białoruskie wydanie: Makmilin, 2011).

Omawiana propozycja literaturoznawcza Arnolda McMillina poświęcona jest najnowszym zjawiskom w literaturze białoruskiej, reprezentowanej przez pokolenie twórców urodzonych w latach 80. i 90. XX w., wśród nich odnajdujemy nie tylko poetów i pisarzy o ugruntowanej już pozycji na arenie literackiej, ale również artystów słabo obecnych w literackim obiegu, o których dotychczas mówiło się niewiele albo wcale.

Monografia obejmuje osiem rozdziałów uzupełnionych *Przedmową*, *Wprowadzeniem*, *Danymi biograficznymi*, *Epilogiem*, *Bibliografią* oraz *Indeksem nazwisk*. Podział wynika z wydzielenia obszarów tematycznych czy też artystycznych wartości analizowanych tekstów, które wydają się stanowić dla autora podstawę porządkowania analizowanego materiału: pamięć historyczna, religia, stanowisko wobec współczesnych wydarzeń politycznych i społecznych, stosunek do ojczystego języka, liryzm, humor, strategie performatywne, inspiracje oraz impulsy artystyczne.

Jak wspomina autor w *Przedmowie*, kiedy jego poprzednia książka *Piśmiennictwo w chłodnym klimacie* była już w połowie napisana, zmarł Wasyl Bykow, najwybitniejszy powieściopisarz białoruski (2004). Gdy McMillin podjął próbę omówienia współczesnej białoruskiej poezji, zmarł czołowy białoruski poeta Ryhor Baradulin (2014). Obydwaj, zdaniem badacza, pozostawili po sobie nie tylko ogromną pustkę, ale również następców, kontynuujących ich dzieło i niezapominających o artystycznych osiągnięciach poprzedników. Jak podkreśla McMillin, najmłodsza generacja białoruskich twórców, której dokonania literackie przybliży w swojej monografii, stanowić będzie o przyszłości białoruskiej poezji. W wielu przypadkach jest to twórczość bardzo obie-

cująca. Autor dzieli się też problemami, jakie napotkał podczas pisania książki – brak odpowiednich słowników, trudności z dotarciem do tekstów źródłowych. Wyraża także wdzięczność wielu osobom (wymieniając je z nazwiska), które wspierały go i służyły mu pomocą.

W następującym po *Przedmowie* krótkim, zaledwie dwustronicowym *Wprowadzeniu* autor określa obszar badawczy monografii – jest to twórczość młodej generacji białoruskich poetów, odczytywana przez pryzmat ich zbiorów debiutanckich, publikowanych pod koniec XX i na początku XXI w. Uzasadnia także strukturę tomu, która pozwoliła usystematyzować ogrom materiału i nadała książce przejrzysty kształt. Jak wyznaje autor, napisana przez niego praca w zasadzie nie posiada zakończenia, ponieważ wszystkie tematy w niej poruszone są wciąż żywe i w wielu przypadkach można liczyć na ich owocny rozwój.

W dalszej części monografii Arnold McMillin przybliży krótko sylwetki czterdziestu białoruskich twórców. Zazwyczaj noty biograficzne obejmują miejsce i rok urodzenia poety, jego wykształcenie, otrzymane nagrody literackie oraz tytuły pierwszych publikacji wraz z rokiem wydania.

Rozdział pierwszy *Dziedzictwo historyczne (The Historical Heritage)* poświęcony został trzem białoruskim twórcom: Antonowi Brylowi (ur. 1982), Maryi Baradzinej (ur. 1981) oraz Alesiovi Jemielianau-Szyłowiczowi (ur. 1987). Jak zauważa autor we wstępie do rozdziału, historia stanowi bardzo ważny element białoruskiej kultury, co w oczywisty sposób przekłada się na twórcze poszukiwania poetów, którzy z upodobaniem sięgają do epizodów z czasów Wielkiego Księstwa Litewskiego, wprowadzają do utworów postaci i motywy historyczne z historii XVIII i XIX w., wykorzystują wydarzenia z historii XX w. Zwrot do przeszłości, rekonstrukcja kluczowych wydarzeń białoruskiej historii ma na celu wskrzeszenie historycznej pamięci, stanowiącej – zdaniem autora – istotny element narodowej tożsamości.

Szczegółowej analizie poddane zostały zbiory poetyckie *He унаў жолуд* (2011) Bryla, *Вышэй за наўночны вецер* (2006) Baradzinej oraz *Парасонечнасць* (2013) Jemielianau-Szyłowicza, które ukazane zostały nie tylko przez pryzmat tematów i problemów jakie realizują, ale także ich bogatej warstwy artystycznej, zróżnicowanych zabiegów i strategii, jakie wykorzystują. Wśród nich na plan pierwszy wysuwa się tendencja do mitologizowania narodowych dziejów (Bryl), wykorzystywanie motywów folklorystycznych i baśniowych (Baradzina) czy też budowanie utworów na znanych tekstach kultury (Jemielianau-Szyłowicz). Odniesienia intertekstualne w znaczący sposób poszerzają kontekst wypowiedzi, a rodzimej historii nadają szczególny wymiar. Myśl historiozoficzna wybrzmiewająca na płaszczyźnie tekstów wymienionych twórców wzmocniona jest nierzadko odwołaniem do tradycyjnych systemów wersyfikacyjnych (wiersz sylabotoniczny) i regularnych układów stroficznych (pentametr).

W rozdziale drugim, zatytułowanym *Religia i różne formy pobożności (Religion and Various Forms of Piety)*, omówiona została twórczość aż siedmiu białoruskich poetów. Analizie poddano następujące zbiory poetyckie: *Марыя С.* (2006), *Рэпа* (2011) oraz *Хабітацыя* (2013) Wiktara Siamaszki (ur. 1980), *Кроплі святла* (2012) Na-

dziei Filon (ur. 1988), *Ад зачыненай брамы* (2011) Hanny Auczynnikawej (ur. 1986), *Калі дрэвы растуць з галавы* (2013) Kaciaryny Hłuchouskiej (ur. 1995), *Мой анёл прысніў мяне* (2012) Hanny Szumakowej (ur. 1984), *Чуйнае акно* (2008), *Вясляр* (2010), *Дыяментавы німб для анёла* (2012) Alesia Baranouskiego (ur. 1989) oraz *Лісце маіх рук* (2006) i *Рыбы* (2013) Nasty Kudasawej (ur. 1984). Wiersze podejmujące tematykę religijną omówione w tej części monografii, jak dowodzi McMillin, zaskakują siłą emocji i sugestywności poetyckiego obrazowania. Białoruscy poeci koncentrują uwagę na intymnej więzi łączącej człowieka z Bogiem, ukazują różne postawy – od pokory i uniżenia do wywyższenia i godności wynikającej z wiary. Choć każdy z prezentowanych twórców w odmienny sposób ukazuje sieć relacji łączących człowieka z Absolutem, można jednakże wyodrębnić w analizowanych tekstach szereg wspólnych motywów – dążenie do prawdy, wiarę w siłę dobra, świadomość własnej grzeszności, siłę Bożej łaski, rolę natury w Boskim planie stworzenia, raj, rozważań nad tajemnicą śmierci czy wreszcie wątek modlitwy, będącej nie mówieniem, lecz słuchaniem, jak w wierszu W. Siamaszki *HE!*:

HE!
лепей займацца верай
маліцца моўчкі
і бязглузда
малітва – не значыць “кажы”
малітва – гэта, каб слухаць
(McMillin, 2015, s. 25).

Rozdział trzeci monografii, *Protest przeciwko alienacji i represji (Protest at Alienation and Repression)*, podobnie jak poprzedzająca go część, obejmuje bogaty materiał źródłowy. Stanowi go aż dziewięć zbiorów siedmiu białoruskich poetów. Są to kolejno: *Першыя крокі* (2002) Siarhieja Kouhana (ur. 1984), *Пакуль жыву, спадзяюся...* (2012) Zmitroka Kuźmienki (ur. 1980), *Верунік* (2006) i *Хай так* (2013) Anatola Iwaszczanki (ur. 1981), *Дзевяносьця forever* (2008) Siarhieja Pryłuckiego (ur. 1980), *Крушніа* (2007) i *Бег на самаадчуванні* (2013) Usiewałada Scieburaki (ur. 1981), *Дзверы замкнёныя на ключы* (2010) Witala Ryżkoua (ur. 1986) oraz *Птушкі* (2012) Nasty Mancewicz (ur. 1988). W tej części monografii autor skupił uwagę na stosunku białoruskich twórców do współczesnych problemów politycznych i społecznych, które znalazły odbicie w ich tekstach poetyckich. Zagadnienie radzieckiego totalitaryzmu, ogrom zbrodni stalinowskich, dramat II wojny światowej, tragedia w Czarnobylu i jej skutki, zatracanie się wartości humanistycznych, brak tolerancji i zrozumienia dla odmienności to problemy fundamentalne dla analizowanych tekstów. Zaskakuje siłą uczuć i intensywność przeżyć bohaterów tych wierszy, zdumiewa wielość form, strategii i środków wykorzystanych dla realizacji celu artystycznego (układy stychiczne obok stroficznych, wiersze rymowane obok bezrymowych, język metaforyzowany obok niemal zupełnej przejrzystości stylistycznej itd.), a także uporczywe dążenie do

artystycznego ideału, który nierzadko osiągnąć jest dzięki prostocie, o czym pisze Iwaszczanka w wierszu *T*:

я не ведаю
навошта мне шукаць адмысловую рытміку
ствараць нечаканыя вобразы
эксперыментаваць арыгінальную форму верша
выдрочвацца з рыфмоўкай
прыдумляць наватворы
займацца іншай падобнай лабудой
...
каб проста сказаць,
як моцна сумую па табе,
Каханая
(McMillin, 2015, s. 70–71).

W wielu tekstach McMillin dostrzega aluzje filozoficzne, historyczne, kulturowe i literackie, poszerzające pole interpretacji danego utworu (np. zwrot do twórczości Johanna Wolfganga Goethego i filozofii Kartezjusza w tekstach Pryłuckiego, fascynacja kulturą średniowiecza w utworach Ryżkowa czy wykorzystanie elementów mitologii słowiańskiej w poezji Scieburaki) i stanowiące wyraz wspólnych doświadczeń kształtujących kulturę europejską.

W kolejnym rozdziale monografii, *Użycie i obrona języka (Use and Defence of Language)*, zaprezentowana została twórczość czterech poetów: Ihara Kulikowa (ur. 1988), autora tomów poetyckich *Паварот да мора* (2011) i *Свамова* (2013), Anki Upały (ur. 1981), autorki zbioru *Дрэва Энталіпт* (2012), Hanny Nowik (ur. 1990), która opublikowała tom *Сумёты агню* (1990), Tacciany Niadbaj (1982), autorki zbioru *Жыццё працягваецца* (2012). Dla wymienionych poetów język stanowi fundament narodowej tożsamości, a zatem troska o jego istnienie to podstawowy obowiązek każdego człowieka odpowiedzialnego za los własnego kraju i narodu. McMillin zauważa, że wielokrotnie poeci ukazują zawile dzieje białoruskiego języka, mówią o tragicznych faktach białoruskiej historii, które miały istotny wpływ na jego rozwój i pozycję. Bez zrozumienia tych faktów oraz indywidualnego zaangażowania trudno budować własną odrębność narodową. Szczególna misja w tym zakresie przypadła poetom, gdyż to właśnie ich wiara w moc słowa oraz sens pisania w języku narodowym, nie pozwoliły na wykorzenienie języka. Doskonale problem ten oddała Nowik w wierszu *Мова*:

Распляжылі. Патрушчылі.
Знявечылі. Забыліся.
Аскепкі неўміручыя
Усё-ткі зліцца сіяцца.

Пакуль не могуць. Множацца
І ў сэрцы колюць дзідамі.
Аж покуль дыхаць можацца,
Не забывай радзімую
(McMillin, 2015, s. 105).

Rozdział piąty, zatytułowany *Liryczny impuls (The Lyrical Impulse)*, przybliży teksty poetyckie opublikowane w zbiorach *Ліпеньская навальніца* (2003) Tacciany Siwec (ur. 1982), *Пялёсткі* (2013) Nasci Sidorki (ur. 1997) oraz *Пад ветразем ранку* (2011) i *Парасон* (2011) Anastasii Kaciurhinej (ur. 1992).

Jak dowodzi badacz, artystyczne źródła tekstów analizowanych w tej części monografii są różne. Pochodzą one nie tylko ze świata kultury, ale też z fascynującej różnorodnością natury, pełnej tajemnic, nieodgadnionej, zaskakującej. W wielu wierszach wymienionych twórców odwołania kulturowe i literackie splatają się z obrazami białoruskiej przyrody. Siwec odnajduje właściwy dla swoich utworów kształt w klasycznych formach wiersza (triolet, rondo), spopularyzowanych na gruncie białoruskim przez Maksima Bahdanowicza. Regularną ich formę uatrakcyjnia bogatą warstwą instrumentacyjną, wydobywającą z tekstu wartości muzyczne. Stosunkowo często w jej poezji odnajdziemy odwołania do przeszłości Białorusi, pytania o jej przyszłość. Tematyczne i formalne nawiązania do klasycznej literatury białoruskiej odnajduje także McMillin w twórczości Sidorki, której wiersze ukazują romantyczną wizję przyrody, stanowiącej tło dla ludzkich przeżyć i wzruszeń. Antropomorfizowane obrazy natury i bogata metaforyka stanowią o wyjątkowości lirycznego świata Sidorki. Twórczość Kaciurhinej z kolei fascynuje siłą emocji oraz ich zmiennością. Jak dowodzi McMillin, ulubionym tematem wierszy Kaciurhinej jest miłość, bardzo często związana z bólem i niepokojem, zwykle ukazana w perspektywie świata natury – zmiennego i nieujarzmionego.

W szóstym rozdziale omawianej monografii, zatytułowanym *Humor (Humor)*, analizie poddane zostały zbiory poetyckie *Цмокі лятуць на нераст* (2008) i *Амбасада* (2011) Maryi Martysiewicz (ur. 1982), *Таксыдэрмічны практыкум* (2004) Zmiciera Pliana (wł. Zmicier Ładzies, ur. 1984), *Асарці* (2009) Wiktara Ywanowa (wł. Wiktar Łupasin, ur. 1982), *Асцярожна дрэвы зачыняюцца* (2013) Kiryły Anochina (ur. 1987), *Любы* (2007) Woli Czajkouskiej (ur. 1987), *Шчыра* (2009) Swiatłany Kucharewicz oraz *Ня шчыра* (2009) Alesia Papowa.

Przyjęte przez autora kryterium porządkujące zebrany w tej części monografii materiał wydaje się mało wyraziste, jakkolwiek humor – w najróżniejszych literackich wcieleniach – jest często spotykanym elementem wykorzystywanym do realizacji różnorodnych celów artystycznych. Może być jednym ze sposobów mówienia o złożonych problemach rzeczywistości (Martysiewicz), stanowić narzędzie polemiki z literacką tradycją (Plian) i społecznymi normami (Ywanou), przekazywać treści filozoficzne (Anochin), poruszać problemy cielesności (Papou), odkrywać drzemiące w ludzkiej duszy sprzeczności i wątpliwości, wyrażać uczucia (Kucharewicz, Czajkouskaja). Doskonale problematykę tę oddaje wiersz Czajkouskiej *Думак – калаўрот....*:

Мілага я сню...
рэдка
То кахаю,
То люблю,
То губляю,
То лаўлю,
То пачуццямі
страляю метка
(McMillin, 2015, s. 143).

Rozdział siódmy, zatytułowany *Poezja performansu (Performance Poetry)*, przybliża zbiory poetyckie *Яна-Тры-Ён* (2010) autorstwa Jurasia Leńskiego i Wolhi Rachawoj (ur. 1982) oraz dwa tomy wierszy Adama Szostaka (ur. 1982) – *Спатканне. Ён* (2006) i *4–33* (2012). Jak zauważa McMillin, źródła poezji performansu sięgają literackich eksperymentów tzw. pokolenia Bum-Bam-Lit. Interesujące propozycje w tym zakresie przedstawili zwłaszcza Juraś Barysiewicz i Zmier Wiszniou. Leński jest twórcą intymnych, melancholijnych wierszy lirycznych. Motywy ucieczki, samotności, miłości, ukazwane są zwykle w perspektywie świata natury, zmieniających się pór roku, które współgrają z emocjami i odczuciami podmiotu lirycznego.

Przyroda pełni też ważną rolę w tekstach poetyckich Rachawoj, która porusza kwestię nietrwałości i zmienności ludzkich relacji, poszukiwania życiowej prawdy, a także rozdźwięku między marzeniami a rzeczywistością. Oryginalna forma jej wiersza, wzmocniona retorycznymi środkami wyrazu, w szczególności zamilknięciami, nadaje utworom zdecydowanie refleksyjny charakter.

Interesujące rozwiązania artystyczne dostrzega brytyjski slawista także w dwóch poetyckich zbiorach Szostaka. Gry słowne, segmentowanie wyrazów, powtórzenia leksykalne i brzmieniowe, zamilknięcia, liczne elipsy i neologizmy wykorzystywane są przez białoruskiego poetę do podejmowania tematów ważnych: wspomnień z dzieciństwa, doświadczanych emocji, wolności i zniewolenia, złożoności codziennej rzeczywistości. Nie brakuje też w jego dorobku tekstów żartobliwych, humorystycznych, które świadczą o ogromnym potencjale twórczym Szostaka i jego wnikliwym spojrzeniu na świat.

Ostatni, ósmy rozdział recenzowanej monografii, *Twórczość i poetyckie inspiracje (Writing and Poetic Inspiration)*, poświęcony został twórczości poetyckiej szesćciu białoruskich poetów. Zaprezentowano w nim następujący tomiki poetyckie: *Беражніца* (2005) i *У дзённай мітусні* (2012) Rahnieda Małachouskiewicza (ur. 1984), *Архападзенне* (2012) Wijalety Paczkouskiej (ur. 1985), *Мост* (2007) Ciemryka Wieleta (ur. 1988), *Соль і неспакой* (2012) Kaciaryny Makarewicz (ur. 1988), *Сонца за тэрыконамі* (2007), Julii Nowik (ur. 1985) oraz *Готыка тонкіх падманаў* (2008) Tacciany Niławej (ur. 1984). W omawianych tekstach McMillin wyodrębnia szereg osobliwości strukturalnych i kompozycyjnych, które wynikają nie tylko z wpływu tradycji literackiej, ale też stanowią efekt własnych poszukiwań formalnych młodych

artystów. Nawiązania do tradycyjnych form wiersza (ballada, sonet), o regularnych układach stroficznych i schematach rytmicznych, przeplatają się w ich twórczości z różnymi odmianami wiersza wolnego, o rwących się frazach, wyszukanych, aczkolwiek nieregularnych układach rymowych. Zakres tematyczny wierszy omówionych w tej części pracy jest niezwykle szeroki – od zmitologizowanych obrazów ojczyściej przyrody (Małachouski), złożonych dziejów własnego kraju i narodu (Niława), po refleksje nad tym, co zmienne i nietrwałe w przyrodzie i ludzkim życiu (Paczkouskaja, Nowik), dylematy religijne i egzystencjalne (Wiolet, Paczkouskaja) czy wreszcie rozważania nad złożonością pracy twórczej i rolą poety (Wiolet, Makarewicz, Nowik). Jest to często poezja bardzo osobista, intymna, będąca świadectwem duchowych zmagania artysty z własnymi ograniczeniami. Doskonale istotę poezji ujął Małachouski w wierszu *Споведзь аркхуу*:

Ноч мне дыктуе:

– Пішы

Таёмную споведзь душы.

(McMillin, 2015, s. 159).

Dopełnieniem monografii jest *Epilog*, w którym autor wyraził nadzieję, że zaprezentowana w monografii twórczość poetycka jest dla wielu białoruskich poetów dopiero początkiem długiej drogi artystycznej, a wielu debiutantów rozwinie swoje talenty i będzie kontynuować pracę twórczą.

Podsumowując, możemy stwierdzić, że Arnold McMillin podjął się trudnego zadania. Po pierwsze, przedmiotem swoich zainteresowań uczynił teksty mało znane, a tym samym nieocenione jeszcze przez krytykę. Po drugie, zebrał w jednej książce teksty 40 różnych autorów, o odmiennych metodach twórczych, zróżnicowanych stylach i estetykach. Po trzecie, podjął próbę tematycznego uporządkowania rozległego materiału źródłowego. Czy z tym zadaniem sobie poradził? Odpowiedzi mogą być różne. Bez wątplenia brak w książce McMillina pogłębionych analiz tematyczno-problemowych, brak metodologii. Jednak wartość i znaczenie książki McMillina są bezsporne. Jest to bowiem pierwsze spójne opracowanie dotyczące poezji młodego pokolenia białoruskich twórców, dające pełny obraz przemian, jakie zachodzą we współczesnej literaturze białoruskiej. Można zatem przypuszczać, że wielu literaturoznawców zachęci do pogłębionych studiów nad fenomenem młodej poezji białoruskiej.

Beata Siwek